

Voortgangs- overzicht 2022-2024

**NATIONAAL
PROGRAMMA
LEEFBAARHEID
EN VEILIGHEID**

“In 1999 ben ik naar Nederland gekomen uit Bonaire om bouwkunde te studeren in Eindhoven. Daar kon ik geen woning vinden. Via een advertentie in een supermarkt kwam ik in Vrieheide in Heerlen-Noord terecht. In 2008 kocht ik er mijn woning van waaruit ik mijn bouwbedrijf run. Nu ben ik betrokken bij het renoveren van woningen in Vrieheide, zowel voor woningeigenaren als voor de woningcorporaties.”

Lees het verhaal op pagina 16

Inhoud

ACTIELIJN **SAMENHANGENDE AANPAK**

Uitvoering gestart

Leefbaarometer	6
Geldstromen bundelen voor de gebiedsgerichte aanpak	7
Praktijkverhalen	8

ACTIELIJN **FYSIEK**

We verbeteren slechte woningen en zorgen voor meer gemengde wijken

De opgave	10
De stand van zaken	11
Praktijkverhalen	13

ACTIELIJN **SOCIAAL**

We zorgen dat meer bewoners kunnen meedoen in de samenleving

De opgave	18
Stand van zaken	19
Praktijkverhalen	20

ACTIELIJN **VEILIG**

We investeren in de preventie van jeugdcriminaliteit en vergroten de weerbaarheid van jongeren

De opgave	26
Stand van zaken	27
Praktijkverhalen	28

Signaleren en oplossen van knelpunten in wet- en regelgeving

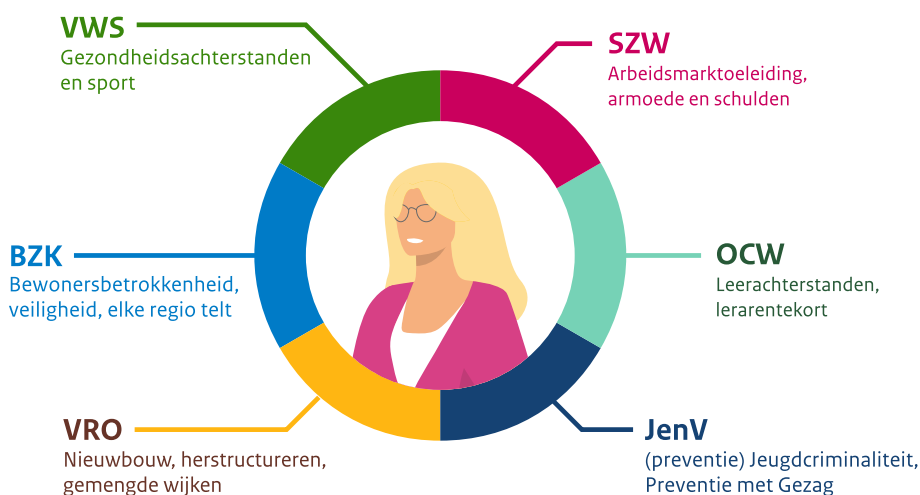
Kennisinfrastructuur	36
Praktijkverhalen	37
Cijfermatige ontwikkeling NPLV-gebieden - Kernindicatoren Jaartallen 2018 - 2023	38

Over het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid

In verschillende gebieden in Nederland staan de leefbaarheid en veiligheid onder druk. Hier stapelen problemen op het gebied van onderwijs, armoede, gezondheid, wonen en veiligheid zich op. Daarom werken 6 ministeries, 19 gemeenten, bewoners en lokale partners aan het verbeteren van de leefbaarheid en veiligheid in onder meer 20 gebieden. Hier wonen samen 1,2 miljoen mensen. Met het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) pakken publiek-private allianties, aangevoerd door de burgemeester, de problematiek in deze gebieden in samenhang aan. In iedere alliantie zit ook een rijksvertegenwoordiger – een directeur-generaal of secretaris-generaal van één van de betrokken departementen – aan tafel. De minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening is de coördinerend minister van het NPLV.

Gebieden: Amsterdam Zuidoost, Amsterdam Nieuw-West, Arnhem Oost, Breda Noord, Delft West, Dordrecht West, Den Haag Zuidwest, Eindhoven Woensel-Zuid, Groningen Noord, Heerlen Noord, Leeuwarden Oost, Lelystad Oost, Nieuwegein Centrale-As, Roosendaal Ring, Rotterdam Zuid, Schiedam Nieuwland-Oost, Tilburg Noordwest, Utrecht Overvecht, Vlaardingen Westwijk, Zaandam Oost.

Over deze publicatie

De centrale doelstelling van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid is om de leefbaarheid en veiligheid in de NPLV-gebieden in 15 tot 20 jaar tijd op orde te brengen en het perspectief van deze inwoners te verbeteren. Bij de start van het NPLV in 2022 is afgesproken dat we een monitor ontwikkelen om zicht te houden op de voortgang en de effecten van het programma. Om verantwoording af te leggen, bij te sturen waar nodig en om te leren van de aanpak. Eens per jaar rapporteren we hierover.

17 indicatoren

Samen met de gebieden zijn er 17 indicatoren gekozen om de doelstellingen te volgen. Een overzicht van de eerste cijfermatige ontwikkelingen hiervan is achterin deze publicatie bijgevoegd. We rapporteren niet over individuele gebieden, maar over het geheel en de nationale inzet. Hierdoor komt het voor dat sommige scores uitmiddelen. Waar mogelijk vermelden we de uitschieters.

De verwachting is dat de meeste effecten pas over een paar jaar zichtbaar worden. Daarom bevat deze publicatie ook een aantal bevindingen over de voortgang sinds de start van het programma en zijn ervaringen uit de gebieden samengebracht.¹ Dit is tot stand gekomen aan de hand van onderzoeken, een enquête en gesprekken met de gebieden.

Dit is de eerste keer dat deze cijfers integraal verzameld zijn, zodoende kijken we ook met experts, departementen en betrokkenen uit de gebieden of dit voldoende inzicht biedt om te leren en bij te kunnen sturen.

In deze publicatie zijn praktijkverhalen verzameld uit verschillende gebieden, mogelijk komen niet alle gebieden even veel aan bod.

Op leefbaarenveilig.nl zijn nog meer verhalen te vinden.

Uitvoering gestart

Het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) loopt nu twee jaar. De organisatie en governance in alle 20 gebieden staat: de publiek-private allianties onder voorzitterschap van de burgemeester hebben allemaal een gebiedsplan met doelen en ambities voor de komende 15 tot 20 jaar vastgesteld. Dit is vertaald naar uitvoeringsplannen, waarmee alle gebieden zijn gestart. Hoewel sommige zaken een lange adem nodig hebben en structurele veranderingen pas later meet- en zichtbaar worden, zijn ondertussen goede stappen in de uitvoering gezet.

Leefbaarometer

De leefbaarheid in de gebieden van (onder meer) het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid wordt gemonitord via de Leefbaarometer van het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Dat gebeurt op basis van indicatorensets voor woningvoorraad, fysieke omgeving, voorzieningen, sociale samenhang en overlast en onveiligheid. De laatste meting ging over de periode 2020-2022. In gebieden met een slechte leefbaarheid droegen vermindering van de overlast en onveiligheid flink bij aan een verbeterde leefbaarheid tussen 2020 en 2022, gevolgd door de woningvoorraad. Woningbouw heeft een positief effect op de leefbaarheid.

Percentage woningen met leefbaarheidsscore zwak of lager 2022

52%
NPLV-gebieden

11%
Nederland

Hillesluis Rotterdam Zuid Sterkste toename leefbaarheid in Nederland

In Hillesluis in Rotterdam Zuid verbeterde de leefbaarheid tussen 2020 en 2022 het sterkst in Nederland. 65 procent van de huishoudens woont in een straat waar de leefbaarheid is verbeterd tegenover 22 procent in gemiddeld Nederland. Desondanks is de leefbaarheid er nog steeds 'onvoldoende', blijkt uit de Leefbaarometer. In [deze video](#) zie je hoe Hillesluis de leefbaarheid verbetert. Dit is het resultaat van ruim tien jaar investeren in de leefbaarheid en veiligheid met hulp van

het Nationaal Programma Rotterdam Zuid, dat startte in 2012 en geldt als grondlegger van de gebiedsgerichte aanpak van het NPLV.

Leefbaarheid verbeterd

+65%
Hillesluis,
Rotterdam Zuid

+22%
Nederland

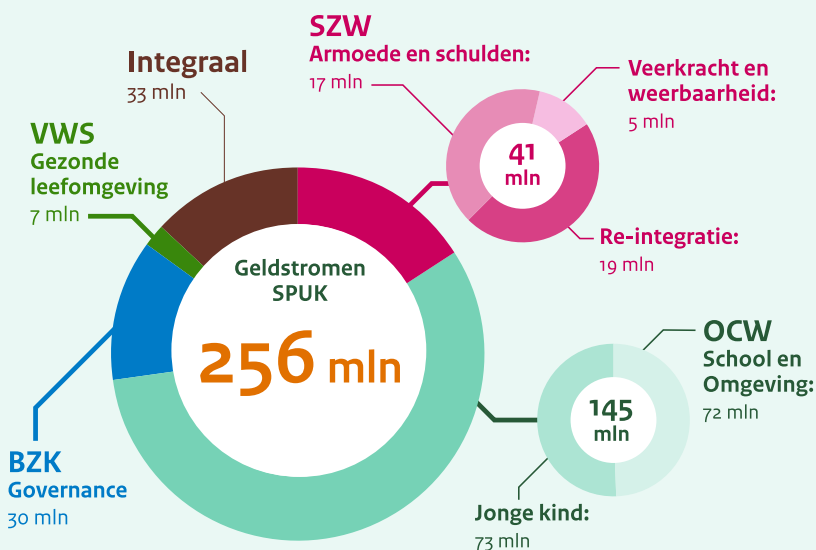
Geldstromen bundelen voor de gebiedsgerichte aanpak

Hoe kunnen beschikbare rijksmiddelen beter aangewend worden voor de gebiedsgerichte aanpak? Eén van de afspraken is dat het kabinet hiernaar zou kijken. Dit heeft geleid tot het prioriteren van een aantal geldstromen richting de gebieden van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid op basis van lokale gebiedsplannen. Bijvoorbeeld bij het Volkshuisvestingsfonds (VHF) en Preventie met Gezag (PmG).

Daarnaast zijn 7 specifieke uitkeringen (SPUK) van de ministeries van SZW, OCW, VWS en VRO gebundeld in één SPUK Kansrijke Wijk (€256 miljoen in totaal). Hiermee zijn administratieve lasten voor gebieden van zowel het aanvraagproces als de verantwoording teruggedrongen en tegelijk is zo meer ruimte gecreëerd voor in de uitvoering. Alle NPLV-gebieden hebben een aanvraag ingediend en aan alle twintig NPLV-gebieden zijn middelen toegekend.

De SPUK Kansrijke Wijk wil een samenhangende werkwijze stimuleren om problemen rond armoede en schulden, re-integratie, kansen-gelijkheid van schoolgaande kinderen, de ontwikkeling van het jonge kind, veerkracht en weerbaarheid en gezonde leefomgeving van bewoners in de NPLV-gebieden aan te pakken. Gemeenten kunnen een deel van de middelen 'integraal' besteden aan activiteiten die zich niet beperken tot één beleidsterrein.

De focusgebieden zijn overwegend positief over de inzet van het NPLV. De meeste programma-bureaus geven aan dat de SPUK Kansrijke Wijk helpt bij het meer in samenhang aanpakken van de opgaven in het gebied. Het werken in een alliantie draagt bij aan het integraal aanpakken van problemen en een betere samenwerking tussen partners op lokaal niveau. Ook de kortere lijnen met het Rijk worden gewaardeerd. Tegelijkertijd is er ruimte voor verbetering: de aanvraag- en verantwoordingsprocedures kunnen nog verder vereenvoudigd worden. Daarnaast leven er zorgen over continuïteit van de aanpak vanwege de kort-cyclische of incidentele financiering.

De Mix in Utrecht Overvecht Uitrustil van sociale met middeldure huurwoningen

De Mix is een nieuwbouwproject in Utrecht Overvecht van woningcorporatie Woonin, BPD Ontwikkeling, BPD Woningfonds en de gemeente. Dit is niet zomaar nieuwbouwproject. Voor de 80 gesloopte sociale huurwoningen in Overvecht komen er 136 terug op andere plekken in de stad, zoals in de buurt van Utrecht Centraal Station. Daarvoor in de plaats zijn er in Overvecht 179 middeldure huurwoningen in aanbouw.

Aandeel sociale huurwoningen

67%
Utrecht Overvecht

29%
Nederland

80
gesloopt

136
nieuw gebouwd

"De problemen hier zijn zeker nog geen verleden tijd, maar de wijk is een stuk leefbaarder. Ik ben blij dat de antikraakwoningen hebben plaatsgemaakt voor nieuwbouw. Het was echt een rotzooi hier."

Nel, voorzitter van de bewonersvereniging, woont in de gerenoveerde oudbouw bij De Mix.

Waarom een uitruil van sociale huur met middeldure huurwoningen tussen Utrecht stad en Utrecht Overvecht? Overvecht heeft nu bijna 67% sociale huurwoningen tegen gemiddeld 29% landelijk. Op veel plekken in Overvecht is er een concentratie van kwetsbaarheid: er wonen veel mensen die kampen met gestapelde problemen op het gebied van wonen, werken, gezondheid en veiligheid.

Door andere woningen toe te voegen wil Overvecht stimuleren dat huidige bewoners die naar een duurdere woning willen verhuizen kunnen blijven wonen in de wijk. Huidige bewoners verlaten nu vaak de wijk omdat ze geen passende woning kunnen vinden. Daarom krijgen in De Mix bepaalde groepen voorrang, zoals jongeren in Overvecht die nog steeds noodgedwongen bij hun ouders wonen en graag in de wijk willen blijven wonen. Ook kunnen mensen met een bepaald beroep waaraan een tekort is in Overvecht voorrang krijgen voor een woning in De Mix, zoals leraren en zorgmedewerkers.

Lees het verhaal op leefbaareveilig.nl/praktijkverhalen

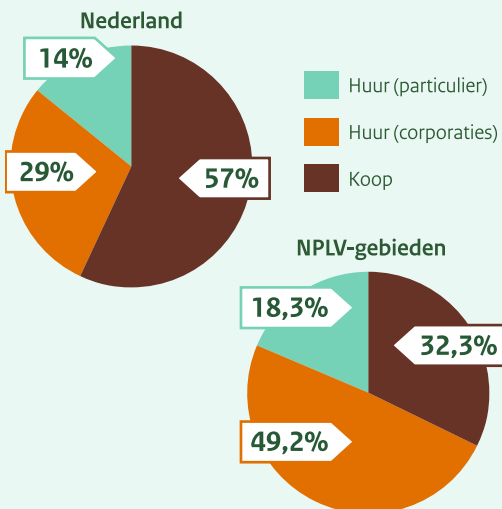

We verbeteren slechte woningen en zorgen voor meer gemengde wijken

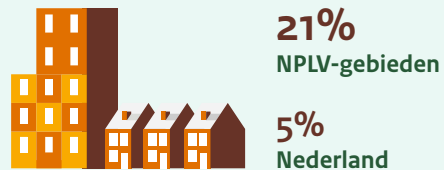
De opgave

Prettig, betaalbaar en veilig wonen zijn belangrijk om je goed te voelen, te werken en te ontspannen. In de twintig gebieden van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid is er sprake van een eenzijdige woningvoorraad met een fors aandeel kwetsbare woningen ten opzichte van de rest van Nederland (21% versus 9% voor particuliere huurwoningen). Relatief veel woningen kampen hier met achterstallig onderhoud, slechte isolatie en slechte ventilatie. De woonomstandigheden, openbare ruimte en het voorzieningenniveau zijn schraal. De bewoners ervaren vaker overlast en gevoelens van onveiligheid.

Samenstelling woningvoorraad 2022

Aandeel kwetsbare* particuliere woningen 2023

**met een slecht label, een lage WOZ-waarde in combinatie met bewoners met een laag inkomen.*

In deze wijken groeit de instroom van mensen die hulp of ondersteuning nodig hebben. Daarnaast zijn er te weinig woningen voor mensen die willen doorstromen naar een duurdere woning in de wijk. Zowel voor ouderen als voor mensen die meer gaan verdienen of hun gezin uitbreiden. Daardoor zijn ze genoodzaakt om hun wijk te verlaten. Door de bestaande woningvoorraad te verbeteren, beter te benutten en door ook duurdere middenhuur- en koopwoningen toe te voegen kunnen deze bewoners in hun wijk blijven wonen.

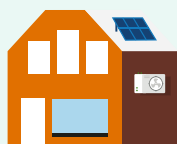

+15.000
nieuwe woningen

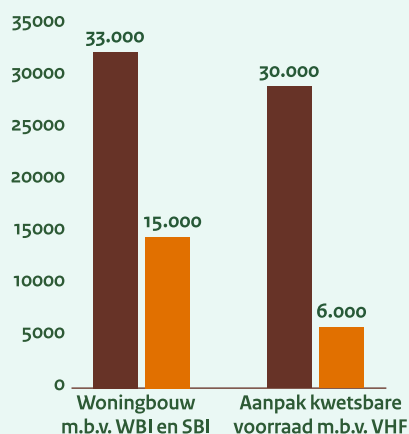
1.400 kwetsbare
woningen verbeterd

4.590
woningen in verbetertraject

circa 35.000
huishoudens kregen
energiebesparende
voorzieningen

Voortgang aanpak fysieke opgave in NPLV-gebieden²

■ Aantal woningen/huishoudens gestart/afgerond

■ Aantal woningen waar een rijksbijdrage voor is verstrekt

De stand van zaken

Met de NPLV-gebieden is afgelopen jaar berekend dat er ruim 120.000 nieuwe woningen gebouwd kunnen worden tot 2030 (waarvan 25% middenhuur en 31% koop) en dat er 43.700 kwetsbare particuliere woningen in de gebieden staan. Het totaal aantal te verbeteren corporatiewoningen in de gebieden wordt op dit moment in kaart gebracht.

Met behulp van de Woningbouwimpuls (Wbi) en de Startbouwimpuls (Sbi) is inmiddels de bouw in voorbereiding van circa 15.000 (14.883) woningen van de ruim 33.000 woningen waarvoor een bijdrage is verstrekt.

Met het Volkshuisvestingsfonds (VHF) zijn circa 6.000 kwetsbare particuliere woningen verbeterd of er is een start mee gemaakt. Zo zijn er bijna 1.400 kwetsbare particuliere woningen verbeterd, en is met nog eens 4.590 woningen gestart. Daarnaast zijn in totaal zo'n 35.000 huishoudens in de NPLV-gebieden geholpen met het aanbrengen van energiebesparende voorzieningen voor een lagere energierekening en een gezonder leefklimaat. In vijf gebieden zijn het afgelopen jaar met hulp het Nationaal Isolatieprogramma (NIP) 400 woningen met energielabel D-G geïsoleerd. Komende tijd kunnen nog eens bijna 29.000 andere woningen worden geïsoleerd.

Selectieve woningtoewijzing Wet goed verhuurderschap

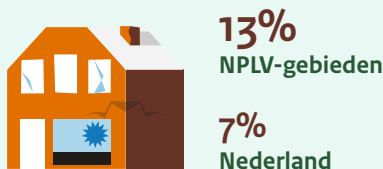
Voor het realiseren van meer gemengde wijken kan het bestaande instrumentarium voor het toewijzen van woonruimte, vooral in gebieden waar de leefbaarheid en veiligheid onder druk staan, worden benut. Het gaat dan bijvoorbeeld om de vrije toewijzingsruimte door woningcorporaties, het toepassen van de Huisvestingswet (woonruimteverdeling) en waar nodig ook het inzetten van selectieve woningtoewijzing op grond van de Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek (Wbmgp).

In zeven NPLV-gebieden wordt door woningcorporaties gebruik gemaakt van de mogelijkheid om de vrije toewijzingsruimte te verhogen van 7,5% naar 15%. Ongeveer de helft benut de mogelijkheden die de Huisvestingswet 2014 biedt om bij nieuwbouw voorrang te geven aan bepaalde doelgroepen.

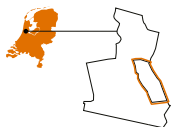
Gemeenten in vijf gebieden maken gebruik van selectieve woningtoewijzing op basis van Wbmgp. Landelijk doen in totaal negen gemeenten dit. Met zes andere NPLV-gebieden zijn gesprekken gevoerd over het toepassen van selectieve woningtoewijzing. Bijvoorbeeld door voorrang te verlenen aan politieagenten, verpleegkundigen of leraren.

De Wet goed verhuurderschap, die in de zomer van 2023 van kracht is gegaan, wordt door alle gebieden van het NPLV toegepast. Doel van de wet is om op te treden tegen slecht verhuurderschap en om huurders in zwakkere posities beter te beschermen.

Aantal energiearme huishoudens in 2022

De ambities uit de lokale gebiedsplannen rond de aanpak of nieuwbouw van corporatiewoningen, verdienen nog meer aandacht. Denk aan prestatieafspraken over leefbaarheid, verduurzaming, onderhoud, betaalbaarheid en beschikbaarheid. Komende periode zal hier meer aandacht aan worden besteed.

In Zaandam-Oost weten energiefixers kwetsbare mensen wél te bereiken

In Zaandam voerden energiefixers tot zomer 2024 in circa 900 woningen energiebesparende maatregelen uit. Deze woningen staan voor een groot deel in Poelenburg in Zaandam-Oost. Tamara is bewoner van één van deze woningen. Zij hoopt na een bewogen tijd in haar nieuwe woning te beginnen. Maar dan komt de eerste energierekening: €500 per maand. Een sociaal werker van buurtteam Poelenburg wijst haar op het bestaan van het energiefixteam.

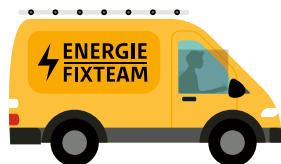
Peter van Oostenbrugge is werkbegeleider Fixbrigade bij sociaal ontwikkelbedrijf Werkom. Hij en zijn energiefixteam plaatsen onder andere tochtstrips en radiatorfolie in de woning van Tamara. De woningcorporatie zorgt voor dubbele beglazing. Nu betaalt Tamara aanmerkelijk minder energiekosten: “€250 in plaats van €500 per maand: echt een opluchting.”

Van Oostenbrugge leidt de energiefixers in de praktijk op en gaat zelf mee als meewerkend voorman. Tot nu toe leidde Van Oostenbrugge acht energiefixers op, waarvan er drie uit de bijstand aan de slag gingen.

Roy Blomsma is een van de Zaanse energiefixers bij Pact Zaandam-Oost: “Over een tijdje ga ik

samen met mijn collega-energiefixers een mbo 2-opleiding doen. Dan leren we ook radiatoren afregelen en cv-ketels afstellen. Het belangrijkste is een extra papiertje, daar kom je verder mee.”

De woningcorporaties in het gebied (Rochdale, ZVH en Parteon) attenderen huurders actief op de energiefixers met brieven, de website en zogenaamde sleutelpersonen in de wijk. De boodschap: meld je nu aan; het is gratis en het scheelt direct in energiekosten. “De campagne levert veel positieve reacties op van huurders”, vertelt Dion Heinis, adviseur bij woningcorporatie Parteon. “Zeker bij de grootschalige complexen liep het als een speer.”

900
woningen werden verduurzaamd
dankzij de Energiefixers

Rotterdam-Zuid 4.750 nieuwe woningen in 'Feyenoord City 2.0'

In het Rotterdams Tij – ook wel Feyenoord City genoemd – worden de komende tien jaar in fases 4.750 woningen gerealiseerd met hulp van de Woningbouwimpuls van het ministerie van VRO en met cofinanciering van de gemeente Rotterdam. Deze woningen zijn verdeeld over vier nieuwbouwprojecten Colosseumplot, Mallegatplot, Roseplot en Waterkant. Het gaat om sociale huurwoningen, maar ook middeldure huur- en koopwoningen en woningen in het hogere prijssegment. Nog in 2024 wordt gestart met 650 woningen in de Colosseumplot, waarvan 80 sociale huurwoningen.

In het plan is er volop ruimte voor bedrijven, werkplekken en culturele en maatschappelijke voorzieningen. Zo komt er een 'maker's place' voor ondernemers in de maakindustrie. Ook is er in het gebied ruimte voor 'street culture & urban sport' initiatieven. Dit alles moet gaan zorgen voor extra werkgelegenheid en mogelijkheden voor Rotterdammers van Zuid om hun talenten te ontwikkelen.

Bron: [Rotterdamstij.nl](https://rotterdamstij.nl)

Renoveren én mensen helpen in Utrecht Overvecht

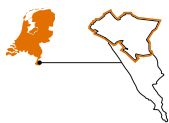
Bousra Mehhel is een van de bewonersverbinders voor het project sociaal renoveren in Overvecht. Tijdens de vele renovaties in Utrecht Overvecht komen zij op een eenvoudige, laagdrempelige manier met mensen in contact. Woningcorporaties zoeken bewoners op om samen de renovatie te bespreken. Tijdens dat gesprek krijgen mensen de vraag of zij misschien meer hulp nodig hebben of ergens vragen over hebben. Is dat het geval? Dan haken de bewonersverbinders aan. Ze kijken wat er speelt en of bijvoorbeeld het contact met instanties moet worden hersteld.

Mehhel: “Vaak komt er veel kijken bij de renovatie van sociale huurwoningen. Dan kan je denken aan de planning om naar een logeerkamer te gaan of het leeghalen van bepaalde ruimtes in de woning. Maar het kunnen ook vragen zijn op financieel of werkgebied of over kinderen. Wij zien het als een kans om makkelijker in contact te komen met de Utrechtse inwoners. Dankzij de gesprekken konden wij bijvoorbeeld iemand met beginnende schulden helpen. We vonden een geschikte baan voor een mevrouw. En een ander mooi voorbeeld is dat we een man op de U-pas wezen, zodat hij een laptop kon kopen voor zijn kinderen.”

Bron: echtovervecht.nl

“Wij zien het als een kans om makkelijker in contact te komen met de Utrechtse inwoners.”

Woningcorporaties kopen verpauperde particuliere woningen op in Heerlen-Noord voor een leefbare wijk

Vrieheide, Heerlen-Noord. De onlangs gerenoveerde modelwoning aan het Unescoplantsoen staat er fier bij. Het is een ruime woning uit de jaren 60 met veel lichtinval, een speelse indeling en een mooie voor- en achtertuin. De woning is een van de 51 verpauperde particuliere woningen die woningcorporaties Weller Wonen en Wonen Limburg onlangs opkocht van een vastgoedmaatschappij. Dit zogenaamde inponden gebeurde met hulp van het Volkshuisvestingsfonds en de Regio Deals, en is onderdeel van de aanpak van het Nationaal Programma Heerlen-Noord.

Het plan begon bescheiden met de aankoop van vijf woningen in 2021. "Er was bij bewoners angst voor de komst van huisjesmelkers, gezien een ingeschakelde tussenpersoon de woningen op een veiling kocht", vertelt Barry Braeken, directeur-bestuurder bij Weller Wonen. Tot opluchting van de bewoners werd de huur verlaagd en werden de woningen met spoed door ons gerenoveerd. Braeken: "De woningen waren in zeer slechte staat. Denk aan schimmel, bomen die op het dak groeien, geen cv-ketel en ga zo maar door."

*"Om het verschil te kunnen maken,
hebben we meer woningbezit nodig."*

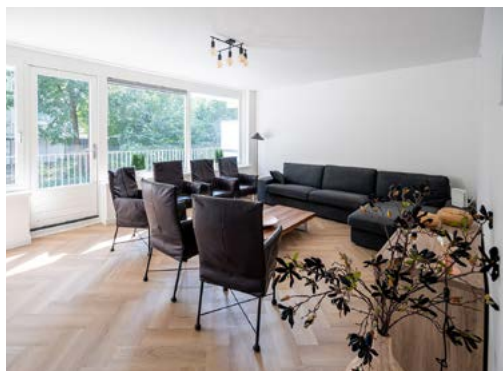

Harry van Dijck en Barry Braeken van Weller Wonen.

Energie-labelstappen

De kosten van de renovaties liepen op tot wel 200 duizend euro per woning. De modelwoning maakte na renovatie maar liefst vier energie-labelstappen: van label E naar A. Dankzij de nieuwe daken is het temperatuurverschil binnenshuis nu 7 graden.

“We realiseerden ons: als we echt het verschil willen maken in Vrieheide, dan hebben we een strategische positie, en dus meer woningbezit nodig”, vertelt Harry van Dijck, adviseur Publieke waarde bij Weller. Toen er in 2023 nog eens 51 woningen beschikbaar kwamen via een vastgoedmaatschappij, zagen de corporaties Weller Wonen en Wonen Limburg hun kans om een bredere impact in de wijk te maken. De leefbaarheid en veiligheid staat er lange tijd onder druk.

Buurtbewoner Michel Cnoops zag met lede ogen aan hoe de wijk achteruit holde. Het renoveren van verpauperde woningen zorgt ervoor dat bewoners als Michel Cnoops zich meer serieus genomen voelen, ziet Van Dijck.

Michel is nu zelfs wijkambassadeur in Vrieheide. Hij kocht in 1996 een leeg gestripte woning in Vrieheide en knapte die eigenhandig op. Voor het renoveren van de voorgevel schakelde hij buurtgenoot Timo in, die sinds 2008 in Vrieheide woont en er zijn bedrijf Santiago Bouw runt. Drie jaar geleden begon hij met het plaatsen van nieuwe kozijnen, nadat hij zelf een op maat gemaakte constructie had bedacht voor de gevels voor de woningen in Vrieheide.

Nu is Timo Sintjago een van de bedrijven die Weller Wonen en Wonen Limburg inschakelen voor het plaatsen van nieuwe kozijnen bij de te renoveren woningen. Hij heeft hart voor Vrieheide. Hij leerde er zijn vrouw kennen, die haar eigen schoonheidssalon bestiert vanuit de benedenverdieping van hun woning. “Vrieheide heeft me veel goeds gebracht”, zegt hij lachend.

Lees het verhaal op leefbaareveilig.nl/praktijkverhalen

We zorgen dat meer bewoners kunnen meedoen in de samenleving

De opgave

Wie opgroeit in een kansarme buurt is vaak ongezonder en heeft aanzienlijk minder kansen in het onderwijs en later op een goed inkomen. Gemiddeld 14% van de huishoudens in de NPLV-gebieden leeft onder het sociaal minimum versus 6% landelijk. Dit geldt ook voor de zogeheten SES-WOA-score, een maat voor de financiële welvaart, het opleidingsniveau en het recente arbeidsverleden van huishoudens. Waarbij de score zowel landelijk als in de NPLV-gebieden licht stijgt, maar waarbij het verschil tussen beide onverminderd groot blijft.

Dit gaat samen met een afbrokkelend vertrouwen in de overheid, onder andere door teleurstelling over overheidsbeleid dat voor hun situatie onvoldoende of niet passend is gebleken. Jongeren in kwetsbare gebieden maken vaker hun school niet af en hebben later vaker lager betaalde banen. Kinderen die in kwetsbare gebieden opgroeien hebben een grotere kans op een lager schooladvies.

Huishoudens onder het sociaal minimum

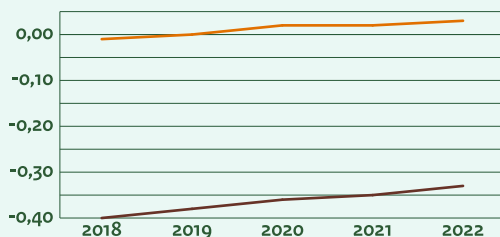
14%
met uitschieters tot 20%
NPLV-gebieden

+6%
Nederland

Daarbij spelen de omstandigheden waarin de kinderen opgroeien mee, maar ook zijn er vaker barrières waardoor hun potentieel niet (volledig) tot uiting komt. 28% van de leerlingen krijgt een vmbo-basis of vmbo-kaderadvies versus ongeveer 21% landelijk en minder kinderen krijgen een vwo-advies. Wel zien we in NPLV-gebieden havo/vwo- en het vwo-advies na 2020 weer wat toenemen. Mogelijk heeft dit te maken met de aandacht voor 'kansrijk adviseren'. De coronajaren vertroebelen hier enigszins het beeld; er zijn meer jaren nodig voordat hier de ontwikkeling in de gebieden geduid kunnen worden.

Kortom, naast investeringen in de fysieke leefomgeving zijn er in de NPLV-gebieden ook investeringen nodig in onder andere voor-schoolese educatie, leerlingen hun potentieel laten waarmaken, armoedebestrijding, schuldenvermindering, integratie, samenleven en toeleiding naar werk.

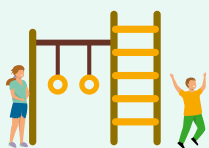
SES-WOA-score

— Nederland gemiddeld
— NPLV-gebieden gemiddeld

Stand van zaken

De meeste gebieden van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid zijn gestart met de uitvoering van activiteiten in het kader van de SPUK Kansrijke Wijk; veel daarvan zijn laagdrempelige interventies die dichtbij bewoners staan. Mensen worden begeleid naar werk, ondersteund bij het voorkomen en aanpakken van armoede en schulden en het vergroten van hun veerkracht en weerbaarheid. Ook wordt ingezet op een gezonde leefomgeving.

53.000 kinderen krijgen bijna 8 uur per week extra leer- en ontwikkeltijd

Daarnaast zetten de meeste NPLV-gebieden in op het bieden van extra leer- en ontwikkeltijd voor kinderen. Voor bijna 53.000 van de bijna 97.000 kinderen dat hiervoor in aanmerking kwam (55%) is een aanvraag gedaan voor het programma School en Omgeving. Hiermee krijgen zij bijna 8 uur per week extra aangeboden op school.

Ook wordt geïnvesteerd in het verbeteren van de kwaliteit en het bereik van de voorschoolse educatie. Doel is dat kinderen in deze gebieden beter toegerust aan de basisschool beginnen. Inmiddels neemt ongeveer 70% van de kinderen die hiervoor in aanmerking komt, deel aan voorschoolse educatie.

Vroegtijdige schoolverlaters en jongeren zonder startkwalificatie

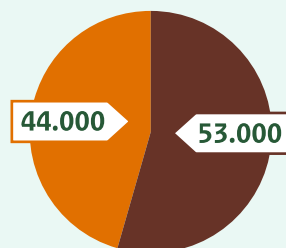

17%
met uitschieters tot 30%
NPLV-gebieden

12%
Nederland

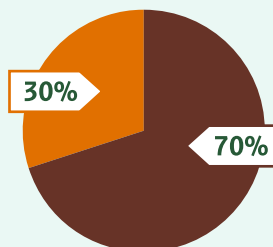
Zeventien van de twintig NPLV-gebieden werken aan een plan voor loopbaanoriëntatie en baan-garanties, gebaseerd op de Aan de Bak-aanpak, ontwikkeld in Rotterdam-Zuid (zie p. 9). Dit is belangrijk omdat het aantal vroegtijdige schoolverlaters en jongeren zonder startkwalificatie in de gebieden van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid hoger ligt (17%, met uitschieters tot 30%) dan landelijk (12%).

Aandeel leerlingen dat in aanmerking komt voor School en Omgeving

■ Kinderen waarvoor (nog) niet is aangevraagd
■ Kinderen waarvoor is aangevraagd

Voorschoolse educatie

■ Kinderen die (nog) niet deelnemen
■ Kinderen die deelnemen

Den Haag Zuidwest Praktijkvoorbeeld: voorschoolse educatie

Om ouders te informeren over voorschoolse educatie zijn er in Den Haag Zuidwest negen peuterconsultanten actief. In Bouwlust-Vrederust zijn dat Khadija Boubkari en Hafsa Belhaj. Zij vertellen dat ouders niet direct in de rij stonden om hun kinderen naar de voorschool te brengen: “Er zijn veel ouders in Zuidwest die de taal niet goed spreken. En er zijn ouders die weinig vertrouwen hebben in de overheid, zij vragen zich af over er geen addertje onder het gras zit bij de gratis voorschool.” Daarom nemen Khadija en Hafsa alle tijd om met ouders in contact te komen. Met als voordeel dat Khadija al 14 jaar in Bouwlust-Vrederust woont: “Ik ken de wijk door en door, dus ik vond het geweldig om hier aan de slag te kunnen. Samen met Hafsa ben ik langs alle speeltuinen in de wijk gegaan. Gewoon een praatje maken, kijken wat er speelt.

De peuterconsultanten doen meer dan alleen een plek op de voorschool bieden, vertelt Hafsa: “Laatst sprak ik een jonge moeder, die gestopt was met haar opleiding toen ze zwanger raakte. Zij wilde graag weer terug naar school en aan het werk. Dan zoeken we naar een locatie waar het kind na een tijdje ook hele dagen kan blijven. De moeder heb ik in contact gebracht met Jongerenpunto70, zij hebben haar toen verder geholpen.” Ook met de brugfunctionarissen van basisscholen is er inmiddels warm contact: “In de hoop dat steeds meer organisaties in Zuidwest ons weten te vinden, dan kunnen we nóg meer verschil maken.” In Den Haag Zuidwest krijgen alle kinderen een VVE-indicatie. Dat betekent dat ze 16 uur per week gratis naar de voorschool kunnen.

<https://vraagjufmina.nl/>

Aan de Bak-garanties voor mbo'ers in Rotterdam-Zuid

Begin 2024 bezochten zo'n 1700 scholieren in Rotterdam-Zuid het evenement 'Gaan voor een baan!' in Ahoy. Ze maakten er kennis met bedrijven die via het Nationaal Programma Rotterdam-Zuid (NPRZ) een baangarantie bieden. Ook de andere 19 gebieden die verbonden zijn aan het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid zetten ondertussen deze Aan de Bak-garanties in of zijn dit van zins. In Rotterdam Zuid zijn jongeren al aan het begin van hun mbo-opleiding verzekerd van een baan in de techniek, zorg of kinderopvang. In Rotterdam is er namelijk een groot tekort aan mbo'ers in deze sectoren. Tegelijk is de werkloosheid hoog, vooral onder jongeren. De Aan de Bak-garanties moeten bijdragen aan het dichten van deze kloof.

Dat lukt. Projectleider Thomas Ebeltjes van de Aan de Bak-garantie in Rotterdam: “Het aantal beschikbare Aan de Bak-garanties groeide in Rotterdam-Zuid van ongeveer 360 per jaar in 2015 naar 871 per jaar in 2024. Steeds meer werkgevers sluiten zich aan.” Jongeren met een Aan de Bak-garantie hebben na zo'n anderhalf jaar een hoger gemiddeld jaarinkomen dan wanneer zij in een andere sector aan de slag zouden zijn gegaan.

871
jongeren kwamen aan
het werk dankzij de
Aan de Bak-garantie

Een praktijkles in de Bovengrondse Vakschool.

*“Thuis was ik een
kluizenaar geworden,
nu werk ik in de techniek.”*

De Bovengrondse Vakschool Heerlen-Noord

Iedereen in Heerlen die kan werken maar die het op de arbeidsmarkt zelfstandig nog niet redt, wordt doorverwezen naar de Bovengrondse Vakschool. Bij de Bovengrondse Vakschool gaan mensen aan het werk. Ze worden er geholpen met hun ontwikkeling richting een betaalde baan. Bijvoorbeeld Dieudonnee Gans (36), die nadat ze naar Heerlen verhuist meteen wordt doorverwezen naar de Bovengrondse Vakschool. “Met een kind jonger dan vijf hoefde ik in Maastricht niet te solliciteren. Nu zie ik mezelf groeien. Thuis was ik een soort kluizenaar geworden.”

Gans werkte vroeger in de zorg. Bij de Bovengrondse Vakschool ontdekte ze dat ze heel graag dingen maakt met haar handen. “We hebben buiten een pad aangelegde naar de parkeerplaats en momenteel repareer ik fietsen.” Die fietsen worden opgeknapt bij de vakschool en zijn bedoeld voor minder draagkrachtige bewoners in Heerlen Noord. Gans wil in de toekomst graag in de techniek aan het werk: “Zoals bij de opbouw van vrachtwagen of als conciërge op school.”

Bron: “Op het goede spoor; succesverhalen van de Bovengrondse vakschool.”

Ontbijt voor schoolgaande jeugd in Breda Noord

Ontbijten is een voorwaarde om te kunnen leren. Een betere start leidt tot een positiever verloop van de gehele (school)loopbaan. Daarom bundelt Breda Noord lopende en nieuwe initiatieven om ervoor te zorgen dat alle kinderen niet met honger naar school hoeven.

Betrokken partijen zijn Stichting JOBi, INOS, Kober en IMW. Het Rijk investeert in het schoolontbijt de SPUK Kansrijke Wijk, onderdeel 'integrale middelen' en het programmabureau voert de regie op dit focuspunt.

Begin 2023 waren er circa 40 kinderen die de ontbijtbox ontvingen. Dit aantal is enorm gegroeid: intussen ontvangen 340 basisschoolkinderen een wekelijkse, verantwoorde ontbijtbox gevuld met producten voor 7 gezonde ontbijtjes. Het aantal kinderen blijft

oplopen. "Daarmee krijgt armoede nog meer zichtbaarheid. Met JOBi willen we er alles aan doen om kinderen een gelijke start van de dag te geven, zodat er gelijke kansen ontstaan", aldus Reginald Berretty, JOBi initiatiefnemer en voorzitter.

40 → 340

**wekelijkse gezonde schoolontbijtjes
voor kinderen in Breda Noord**

Voetbalclub Roda stimuleert in het kader van Gezond in mijn streek kinderen in Heerlen-Noord om meer te bewegen.

Investeren in gezondheid

De gezondheidssituatie van bewoners in de meeste NPLV-gebieden blijft achter ten opzichte van andere wijken in de stad. Deze gezondheidsachterstanden ontstaan vaak als gevolg van problemen op andere terreinen, bijvoorbeeld op het gebied bestaanszekerheid en de fysieke leefomgeving. Het terugdringen van gezondheidsachterstanden valt of staat dus met een aanpak die zich richt op deze achterliggende oorzaken.

Met de SPUK Kansrijke Wijk kunnen gebieden bekijken hoe ze de leefomgeving voor bewoners gezonder kunnen maken. Tijdens het Bestuurlijk Overleg NPLV in mei 2024 vroegen gebieden specifiek aandacht voor gezondheidsachterstanden en is door het ministerie van VWS een

verkenning toegezegd naar de aanpak van gezondheidsachterstanden in de NPLV-gebieden: wat werkt (niet)? Wat vraagt het van de samenwerking tussen verschillende domeinen en hoe zou een meer integrale aanpak van gezondheidsachterstanden worden gefinancierd?

De Leefbaarometer laat zien dat in gebieden waar de leefbaarheid onvoldoende is, relatief meer mensen wonen met gezondheidsproblemen: 14% van de bewoners versus minder dan 4% van de bewoners in gebieden waar de leefbaarheid zeer goed is. Dat is 3,5 keer zoveel. Dat geldt ook voor het aandeel bewoners dat kampt met mentale gezondheidsproblemen.

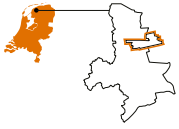
Heerlen-Noord investeert in het contact met bewoners, voor meer veiligheid en gezondheid

Als programmalijncoördinator gezondheid en veiligheid bij het Nationaal Programma Heerlen-Noord ziet Simone Claessens dagelijks hoe verweven alleen al deze twee domeinen zijn. “Het komt regelmatig voor dat de ggd jonge ouders bezoekt en merkt dat het gezin in een tochtige schimmelwoning woont en de kinderen op matrassen op de grond slapen. Of dat er sprake is van huiselijk geweld, verslaving, eetproblemen of stress door schulden of werkloosheid. Dat is natuurlijk geen gezonde en veilige omgeving om op te groeien.”

Een belangrijke rol van Claessens is het verbinden van organisaties. “Ik zie vaak verbindingen die professionals soms niet of minder goed zien. Bijvoorbeeld de verbinding tussen gezondheid en veiligheid, maar ook met leren, wonen of werken. Dan ga ik met de organisaties in gesprek, zodat ze hun ondersteuning op elkaar kunnen afstemmen op basis van de hulpvragen van de ouders.”

Daarom werden in Heerlen-Noord onder andere de Sijpruutcafés voor ouders in het leven geroepen, waar ouders elkaar op weg kunnen helpen en op een laagdrempelige manier vragen kunnen stellen.” Claessens: “In de Sijpruutcafés in Heerlen-Noord komen veel jonge moeders, met hun kinderen, die kampen met schulden, relationele problemen of moeite hebben met rondkomen.”

Meer gezondheid en meer veiligheid in Heerlen-Noord begint vooral bij de jeugd, stelt Claessens. “We willen jongeren en kinderen er vroeg van doordringen dat het niet normaal is om een pakketje weg te brengen of voor iemand op de uitkijk te staan. Kortom, we moeten kinderen in Heerlen-Noord vroeg onderwijzen over burgerschap. Daarvoor zijn school, straat en sportvereniging belangrijke plekken.”

Leeuwarden-Oost Skills Garden voor meer gezondheid

In het gebied van het huidige Cambuurstadion en de trainingsvelden in één van de meest versteende wijken van Leeuwarden Oost komen woningen en veel ruimte voor groen en bewegen. Op de plek van het voetbalveld komt een zogeheten Skills Garden: ruimte om te ontmoeten, te bewegen en te sporten en nieuwe vaardigheden te leren.

“Vervolgens koppelen we de initiatieven in de Skills Garden aan participatie, leren en werken”, vertelt programmadirecteur Marloes Schreur van Leeuwarden-Oost. “Zo is er het plan om bewoners op te leiden tot sportcoach en beheerder in de Skills Garden.” Bewoners en scholen worden betrokken bij het ontwerp en de invulling van de Skills Garden.

Bijzonder is dat zorgverzekeraar De Friesland via een stichting €600.000 investeert in Leeuwarden Oost. Een deel daarvan is bestemd voor de ontwikkeling van de Skills Garden.

Daarnaast financiert De Friesland activiteiten met het accent op gezondheid, die op de tien Integrale Kindcentra (IKC) in Leeuwarden-Oost onder regie van het programma School en Omgeving worden verzorgd. Leerlingen worden uitgedaagd en krijgen de mogelijkheid om meer te bewegen en gezond te eten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van rolmodellen.

“Het sprak het bestuur van de Stichting De Friesland aan dat het programma goed aansluit bij gezondheid, vitaliteit en preventie voor een kwetsbare groep en voor een lange looptijd”, zegt Nynke van der Meulen, bestuurslid van Leeuwarden Oost. “De €600.000 komt uit Stichting De Friesland. Hiermee financieren we innovatieve projecten en programma’s op het gebied van preventie, vitaliteit en zelfredzaamheid in Leeuwarden Oost. Binnen de basisverzekering hebben we namelijk beperkte mogelijkheden om te investeren in preventie.”

We investeren in de preventie van jeugdcriminaliteit en vergroten de weerbaarheid van jongeren

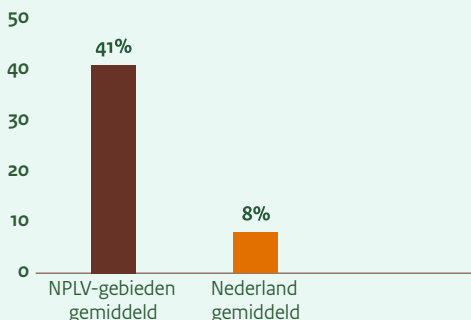
De opgave

Hoewel ondermijning en internationale drugs-criminaliteit grenzeloos zijn, zijn criminele organisaties vrijwel altijd lokaal geworteld. Het zijn vooral de omstandigheden in kwetsbare wijken die een voedingsbodem vormen voor drugshandel en andere vormen van de georganiseerde ondermijnende criminaliteit.

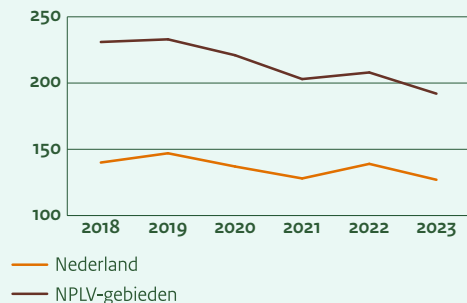
Wie opgroeit in een kansarme buurt heeft aanzienlijk minder kansen in het onderwijs en later op een goed inkomen. Jongeren breken hier vaker hun school of studie af vanwege de situatie thuis en vanwege het 'snelle geld' van de criminaliteit. De verleiding voor kwetsbare jongeren in deze wijken is groot en meer jongeren raken betrokken bij zware vormen van criminaliteit.

De overlast en onveiligheid blijft in de NPLV-gebieden tussen 2018 en 2022 min of meer gelijk, net als landelijk. Dat blijkt uit de Leefbaarometer. Maar het verschil tussen landelijk en NPLV-gebieden, is onverminderd groot (41% vs 8%). Er is hier, onder meer, sprake van een hoger aantal geweldsmisdrijven en meer verstoring van de openbare orde. Ook is er meer ervaren overlast en onveiligheid. Eén van de doelstellingen van het NPLV is de preventie en het terugdringen van jeugdcriminaliteit. Sinds dit najaar houden we ook het aantal geregistreerde, verdachte jongeren (van een misdrijf) uit NPLV-gebieden bij om te kunnen zien hoe dit zich ontwikkelt en op termijn van te leren over de werking van de lokale en landelijke inzet.

Percentage woningen dat op plekken staat waar overlast en onveiligheid negatief bijdragen aan de leefbaarheid³

Aantal geregistreerde verdachte jongeren 8 t/m 27 jaar per 10.000 inwoners

Stand van zaken

Alle gebieden van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid zijn gestart met Preventie met Gezag: een brede preventie-aanpak van (georganiseerde en ondermijnende) jeugdcriminaliteit van het ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV). De aanpak is erop gericht om te voorkomen dat kinderen en jongeren in aanraking komen met criminaliteit, erin belanden of erin doorgroeien. Daarbij werken partners uit de zorg, het sociaal- en het veiligheidsdomein samen (zie voorbeeld uit Tilburg). Ook ondersteunt het ministerie van SZW 14 NPLV-gebieden bij het leggen van verbindingen met moeilijk bereikbare gemeenschappen om ondermijning preventief tegen te gaan.

Daarnaast coördineert het ministerie van JenV een verkenning naar de mogelijkheden van het maatschappelijk herbestemmen van afgepakt crimineel vermogen. Het NPLV en het ministerie van JenV bekijken welke mogelijkheden er zijn om pilots uit te voeren in de twintig kwetsbare gebieden.

Naast de aanpak van jeugdcriminaliteit werken de NPLV-gebieden op het gebied van veiligheid ook hard aan het tegengaan van overbewoning, ondermijnende bedrijvigheid, illegale prostitutie en verloedering. Het NPLV heeft hierbij verschillende gebieden ondersteund. Bijvoorbeeld met advies over de inzetmogelijkheden van het juridische instrumentarium in de (bestuurlijke) aanpak van malafide verhuur en bedrijvigheid. De ministeries van VRO en JenV zijn op verzoek van gebieden gestart met het ontwikkelen en aanreiken van kennis en expertise over de samenhang tussen veiligheidsopgaven en de aanpak van de fysieke leefomgeving.

“Wij zijn de spreekwoordelijke schop onder de kont.”

Tilburg knoopt nu Aan de Bak-aanpak aan Preventie met Gezag

Het zijn geen lieverdjes, deelnemers staan vaak al met één been in de criminaliteit. Tilburgse trainers van Boost Impact proberen deze jongens weer zicht op een andere toekomst te bieden. De Aan de Bak-garantie helpt daarbij.

“Ik was een jaar of vijftien toen ik werd opgepakt. Een grote misstap. Het was de eerste keer dat ik met de politie in aanraking kwam. Ik miste mijn toetsen omdat ik in voorarrest zat. Later zat ik met een enkelband thuis.” Wat hij precies heeft gedaan wil Anthony niet kwijt. Het is die constante aanwas van nieuwe, criminele krachten die de aanpak van ondermijning

in Tilburg West en Noord in de weg staat. ‘Zolang er veel jongeren bereid zijn om schimmige of criminele klusjes op te pakken, blijft het dweilen met de kraan open’, staat de Tilburgse NPLV-plannen. Boost Impact is een van de pogingen vanuit Preventie met Gezag om die kraan te sluiten. Een speciaal programma van acht weken voor jongens die dreigen af te glijden. De deelnemers zijn geen lieverdjes. Coördinator Sas hoort verhalen over ‘de straat’, over drugs en geweld, maar ook ellendige verhalen over huiselijk geweld en uitbuiting. Het programma is intens en allesbehalve soft, zegt hij. “We zijn géén jongerenwerkers, géén hulpverleners, wij zijn de spreekwoordelijke schop onder de kont.”

*“Ik zit ik nu op de VAVO, het volwassen-
onderwijs en daarna ga ik naar het mbo-4.
Ik wil zelf later ook met jongeren werken.
Ik ga echt niet nog een keer de fout in.”*

De mix van fysieke inspanning – zoals bijvoorbeeld kickboksen – workshops én een-op-eengesprekken lijkt te werken.

Dit jaar begint Tilburg – naar Rotterdams voorbeeld – ook met de Aan de Bak-aanpak. Met als doel jongeren kansrijk op te leiden en een goede start te laten maken op de arbeidsmarkt. Met de zogeheten Aan de Bak-garantie zijn jongeren aan het begin van hun mbo-opleiding al verzekerd van een baan. Onderdeel van de aanpak is ook een loopbaanoriëntatieprogramma vanaf groep 7 op de basisschool. Rudy Aerts, de Tilburgse adviseur optimale kansen van het NPLV: “Concreet betekent dit dat een grote groep ondernemers zich heeft gecommitteerd om jongeren uit Noord en West een kans te

bieden.” Tilburg knoopt nu ook het programma Preventie met Gezag aan de Aan de Bak-aanpak. Dit betekent dat jongens vanuit Boost Impact zich ook kunnen oriënteren of stage kunnen lopen bij een van lokale ondernemers. “Wij zorgen samen voor de juiste begeleiding van de jongeren. Dat zal lang niet altijd van een leien dakje gaan, maar ook daar zijn we heel eerlijk over tegen de werkgevers.”

Bij Anthony is het vuurtje aangewakkerd. “Ik zit ik nu op de vavo (onderkast), het volwassenonderwijs en daarna ga ik naar het mbo-4 sociaal work. Ik wil zelf later ook met jongeren werken. Ik ga echt niet nog een keer de fout in.”

Lees het verhaal op leefbaareveilig.nl/praktijkverhalen

Pilot 'MaHer' in Schiedam Maatschappelijk Herbestemmen van crimineel geld

In 2023 startte in Schiedam een eerste pilot van het project Maatschappelijk Herbestemmen (MaHer). De pilot in Schiedam vindt plaats in De Gorzen, een oude volkswijk uit het begin van de 20ste eeuw. Het gaat om indirecte herbestemming: het pand dat van criminelen is afgepakt, is verkocht. En met de opbrengst van de verkoop wordt in een ander, geschikter pand in diezelfde wijk een ontmoetingscentrum voor buurtbewoners en een leerwerkplek voor jongeren ingericht.

Het idee is dat oud en jong elkaar in dat ontmoetingscentrum kunnen vinden en dat de ouderen hun kennis en vakmanschap kunnen overbrengen op de jongere generatie. Anouar Koudadi van het ministerie van JenV: "Bij dit initiatief worden lokale werkgevers nauw betrokken. In de haven zitten bijvoorbeeld veel grote, technische bedrijven die hard op zoek zijn naar personeel. Zij kijken met grote belangstelling

naar deze pilot. Die combinatie kan echt tot iets moois leiden. Bedrijven kunnen straks goede vakkrachten werven en verder opleiden. De jongeren uit de wijk kunnen op een eerlijke manier hun geld verdienen en zullen hopelijk minder snel zwichten voor de verleidingen van het 'snelle geld' uit – bijvoorbeeld – de drugscriminaliteit."

Bron: nederlandtegengeorganiseerdemisdaad.nl

"Bedrijven kunnen straks goede vakkrachten werven en verder opleiden. De jongeren uit de wijk kunnen op een eerlijke manier hun geld verdienen."

Stratenaanpak Groningen Noord

De gemeente Groningen startte in 2024 een stratenaanpak in samenwerking met het programma Preventie met Gezag. Doel is om hetgeen dat zich afspeelt in straten straten beter te leren kennen. Op die manier kan er vaker contact zijn, niet alleen als er iets aan de hand is. In de Asingastraat in Groningen Noord ziet bewoner Fokko Kramer dat er nu meer actie is bij overlast. "Op sommige huisnummers wordt gedeald. Er zijn ook wel eens mensen bedreigd. Maar eerlijk is eerlijk. Vroeger werd er amper gereageerd als je een melding deed." De laatste tijd komt het team eens per maand bij Fokko langs om te kijken hoe het is.

Bron: wijkvernieuwing.groningen.nl

Interventieteam **Zaandam** pakt criminele netwerken aan

Kinderen die in 2020 in Zaandam-Oost zijn geboren, moeten in 2040 dezelfde kansen hebben als kinderen in andere wijken. Voor een groot deel gaat het geld naar preventieve maatregelen, zoals maatregelen om schooluitval te voorkomen en de verlengde leertijd op basisscholen. Maar er is meer nodig om kwetsbare kinderen uit de criminaliteit te houden, weet projectleider Integraal Interventieteam Ruud de Bie. “Zij zien bijvoorbeeld hun broer in dure kleding lopen. En hun ouders heel de dag thuis zitten met een uitkering. Als er dan opeens een kans voorbijkomt om snel veel geld te verdienen, is het moeilijk om nee te zeggen. Daarom investeren we ook in repressie: in het verstoren van criminele netwerken en het hard aanpakken ervan. Zo laat je de jeugd ook zien dat misdaad niet loont.” Het interventieteam van De Bie bestaat uit negen personen, inclusief een wijkagent,

een data-analist, een jurist en iemand van de Omgevingsdienst. Daarnaast zal ook het UWV aansluiten als vaste partner en wordt de samenwerking met de Arbeidsinspectie en Douane steeds hechter en frequenter. “We proberen allemaal zo veel mogelijk op straat te zijn. Een bedrijf dat verlies draait, maar wel een grote Mercedes voor de deur heeft staan, dát is verdacht. Daar gaan we op af.”

En het werkt: een garagebox met apparatuur voor een chemisch drugslab, een bakkertje waar illegale glazenwassers zich iedere ochtend verzamelden om afspraken te maken, een supermarkt waarvan heel de wijk al jaren wist dat het een criminele dekmantel was, één voor één werden ze gesloten. “Maar ook een bewoner die zich weer gewoon veilig voelt in zijn eigen huis, is al een belangrijk resultaat”, aldus De Bie.

Bron: nederlandtegengeorganiseerdemisdaad.nl

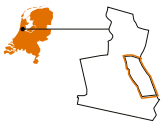

Team in **Roosendaal** voor aanpak overlast woon-winkelgebied

In Roosendaal wordt met een team extra ingezet op de aanpak van overlast en veiligheid in een woon-winkelgebied. Mensen worden hier op een vriendelijke manier aangesproken als zij voor overlast zorgen en teamleden sussen opstootjes. Tijdens de aanwezigheid van dit team is het waarneembaar rustiger bij het woon-winkelgebied en wordt er minder in het openbaar gedronken. Er wordt goed samengewerkt met politie en handhaving wanneer er opgeschaald moet worden en deze inzet levert capaciteitswinst op voor politie en handhaving.

Burgemeester Jan Hamming van Zaanstad reikt een vergunning uit aan Zaanse glazenwassers.

Vergunningplicht voor glazenwassers in **Zaandam-Oost**

De vermenging van de onder- en bovenwereld maken glazenwasserspraktijken een typisch voorbeeld van ondermijnende criminaliteit. Van onveilige situaties op straat tot illegale prijsafspraken en uitbuiting: er wordt op allerlei illegale manieren geld verdiend. En bijna alles wordt cash betaald, wat voor criminelen altijd interessant is. “Het lastige daarbij is dat de bedrijven moeilijk te controleren zijn. Je bent afhankelijk van meldingen van misstanden, zoals bedreiging, gevaarlijke werkomstandigheden of illegale onderverhuur. Maar juist dié meldingen zijn er nauwelijks”, aldus burgemeester Jan Hamming, burgemeester van Zaanstad.

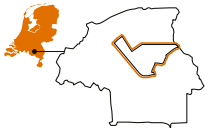
Daarom voerde burgemeester Jan Hamming 1 juli 2024 een vergunningplicht in voor glazenwassers. “Een mijlpaal!”, schrijft Hamming op LinkedIn. “Vandaag kon ik de allereerste vergunning uitreiken aan een Zaanse glazenwasser. Met de vergunning kunnen wij als gemeente en hun klanten makkelijker het onderscheid maken tussen de eerlijke ondernemer en de onderwereld. Vanaf 1 juli moet elke glazenwasser in Zaanstad ook de optie bieden om via bankrekening te betalen (bijvoorbeeld factuur, pinnen, Tikkie). Zo voorkomen we malafide praktijken zoals witwassen, arbeidsuitbuiting en intimidatie.”

Malafide glazenwassers

Het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid coördineert de rijksaanpak rond malafide glazenwassers en trekt hierin samen op met de gemeente Zaanstad. De inzet is extra capaciteit voor handhaving, prioriteit in de opsporing en een effectieve landelijke aanpak. Een landelijke aanpak is nodig om verplaatsing van het probleem naar andere gemeenten te voorkomen. Ook wordt gestreefd naar meer en gepaste huisvesting voor arbeidsmigranten en op het naleven van de Wet goed verhuurderschap.

Problematiek rond arbeidsmigranten

De problematiek van overbewoning, uitbuiting en overlast rond Midden- Oost-Europese arbeidsmigranten is in bijna alle gebieden van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid ernstig. Daarom is dit jaar een projectleider voor arbeidsmigrantenproblematiek gestart. Samen met de ministeries van SZW (in het kader van de opvolging van het rapport Roemer), VRO en OCW onderzoeken we hoe de huisvesting en registratie van de Oost-Europese arbeidsmigranten en de ondersteuning van scholen met veel kinderen van Oost-Europese arbeidsmigranten kunnen verbeteren. Goede praktijkvoorbeelden van gemeenten worden opgehaald en gedeeld met andere (NPLV-)gebieden die met soortgelijke problemen kampen.

Pilot dakloze arbeidsmigranten in Eindhoven 80 procent 'positieve uitstroom'

De 'perspectieflocatie' voor dakloze Oost-Europese arbeidsmigranten in Eindhoven startte sinds eind 2023 circa 180 trajecten op. Ongeveer 60% van de arbeidsmigranten vindt binnen 10 dagen nieuw 'werk met accommodatie', circa 20% keert terug naar het land van herkomst en 20% valt uit. De zogeheten perspectieflocatie verlicht de druk op kwetsbare wijken als Gestel en Woensel.

"Veel arbeidsmigranten uit Oost- en Midden-Europa zijn kwetsbaar", vertelt Maaike Baggerman, projectleider Actieplan EU-arbeidsmigranten bij de gemeente Eindhoven. "Sommigen veroorzaken overlast nadat ze hun werk en onderdak zijn kwijtgeraakt, zoals openbare dronkenschap en intimidatie van buurtbewoners." De centrale inloop voor daklozen in de Visserstraat in Eindhoven Woensel zorgde voor een aanzuigende werking op arbeidsmigranten. Daardoor nam de overlast in die buurt toe. Veel buurtbewoners in Woensel, 1 van de 20 gebieden van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid, waren het beu.

Perspectieflocatie

Mede daarom werd eind 2023 op het terrein van de winteropvang voor daklozen en crisisopvang voor asielzoekers de perspectieflocatie in het leven geroepen. De locatie biedt gemotiveerde dakloze arbeidsmigranten een veilige en snelle route naar werk en onderdak. Of een snelle route naar het thuisland als werken niet lukt door bijvoorbeeld een verslaving of andere problemen. De pilot voor dakloze arbeidsmigranten is onderdeel van het Eindhovense actieplan EU-Arbeidsmigranten 2024-2026.

Zsuzsanna en Miriam Cremers van het Leger des Heils.

"Als je echt werk wilt, dan heb je dat binnen twee dagen geregeld."

Gemotiveerde dakloze arbeidsmigranten worden via Barka of een veldwerker van het Leger des Heils geattendeerd op de perspectieflocatie. “Daarna volgt een gesprek”, vertelt locatiemanager Miriam Cremers van het Leger des Heils. “Bij bevonden geschiktheid kunnen arbeidsmigranten eerst tot zichzelf komen. Ze krijgen een bed en kledingkast in een kamer voor maximaal twee personen. Lang bijkomen is er niet bij: de begeleiding naar werk of land van herkomst start na enkele dagen. “We gaan direct aan de slag met een cv en moedigen de arbeidsmigranten aan om de lijst met uitzendbureaus van Barka af te bellen. Als je echt werk wil dan heb je dat binnen 2 dagen geregeld.”

Op straat

Zoals Aleksander, een goedmoedige Poolse arbeidsmigrant, die binnen enkele dagen gaat starten als order picker. Hij kijkt ernaar uit om weer aan de slag te gaan. Voordeel is dat hij dan ook meteen een dak boven zijn hoofd heeft. Nadeel is dat hij ook direct zijn ‘accommodatie’ verliest zodra het werk stopt, zoals onlangs. Wat er precies gebeurde, is onduidelijk. Wel vertelt Aleksander dat hij de afgelopen dagen op straat leefde. “Soms sliep ik in de parkeergarage in het centrum. Uit verveling dronk ik veel, het ging steeds slechter met me. Via bevriende arbeidsmigranten hoorde ik dat ik hier terecht kon voor een nieuwe start”, vertelt Aleksander. Hij is er nu negen dagen en drinkt niet meer. Het team biedt warmte, orde en veiligheid en spreekt mensen aan op hun gedrag wanneer dat nodig is. Aleksander is er blij mee: “Everything is clean, quiet and not aggressive.”

Lees het verhaal op leefbaareveilig.nl/praktijkverhalen

Signaleren en oplossen van knelpunten in wet- en regelgeving

Soms knelt landelijke wet- en regelgeving of beleid met de uitvoering; soms zorgen organisatorische of culturele aspecten ervoor dat problemen niet opgelost kunnen worden. Onderdeel van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid is om deze knelpunten te agenderen op de juist plek en bij te dragen aan oplossingen. Het Instituut voor Publieke Waarden helpt bij de hardnekkige knelpunten. Zo is in Den Haag Zuidwest een AVG-proof werkwijze ontwikkeld zodat de gemeente en woningcorporaties samen huisbezoeken kunnen doen. Hierdoor kan de gemeente sneller in contact komen met kwetsbare bewoners met (oplopende) schulden.

“We zijn een klein tandwiel dat sneller gaat dan de grote logge organisaties. Daarmee komen we dichterbij de mensen en kunnen we sneller ontwikkelen. Zo groeit het vertrouwen van bewoners.”

Kennisinfrastructuur

Het NPLV heeft met een aantal kennispartners een kennisinfrastructuur ([Wijkwijzer.org](https://www.wijkwijzer.org)) opgezet om kennis rondom de aanpak van leefbaarheid- en veiligheidsopgaven efficiënter en effectiever te ontwikkelen en aan te bieden. Ook om zo het leren over wat werkt en niet werkt te faciliteren. Hierbij wordt bijvoorbeeld gezamenlijk onderzoek gedaan naar kennisvragen van NPLV-gebieden en worden leerkringen aangeboden.

Naast de 19 gemeenten met een stedelijk focusgebied ondersteunt het NPLV ook andere gemeenten bij de aanpak van leefbaarheids- en veiligheidsproblemen in kwetsbare wijken en gebieden. Een tiental gemeenten in Nederland, die een integrale aanpak wil opzetten, maakt inmiddels gebruik van het kennis- en leernetwerk van WijkWijzer en het Dashboard Zicht op Wijken. Ook is er een verbinding gelegd tussen het NPLV en het leernetwerk Toekomstbestendige New Towns.

De programmabureaus geven aan dat de kennisuitwisseling onderling nog verder kan worden versterkt, dat kennis- en leeractiviteiten nog beter gestroomlijnd kunnen worden en beter kunnen aansluiten op de urgentie die gebieden ervaren. De onderzoeks- en monitoringslasten vanuit departementen of kennispartners kunnen nog verder worden teruggedrongen. Het driewekelijkse gebiedsoverleg wordt erg gewaardeerd.

Arnhem schiet verduurzamingssubsidie eigen woning in kwetsbare straten voor

Na een geslaagde pilot in Arnhem-Oost kunnen gemeenten de Investeringssubsidie duurzame energie en energiebesparing (ISDE) namens woningeigenaren aanvragen en ontvangen. De ISDE is een subsidieregeling van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Met de ISDE kunnen woningeigenaren subsidie voor energiebesparende en duurzame maatregelen voor hun woning aanvragen zoals dak- en gevelisolatie en het plaatsen van een warmtepomp. Woningeigenaren kunnen de investeringssubsidie aanvragen nádat de werkzaamheden zijn uitgevoerd en betaald. Naderhand krijgen zij de subsidie op hun rekening gestort.

Alleen werkt de ISDE niet voor woningeigenaren die niet de mogelijkheid hebben deze kosten voor te financieren. Daardoor komt de subsidie vooral terecht bij mensen die meer financiële

armslag hebben. Sommigen zijn bovendien terughoudend met de voorfinanciering omdat ze er niet zonder meer op vertrouwen dat ze het bedrag terugontvangen. Terwijl juist in kwetsbare wijken relatief veel slecht geïsoleerde woningen staan waar sprake is van tocht en schimmel.

Verschillende gemeenten, waaronder NPLV-gebieden, en ook de City Deal Energieke Wijken agendeerden deze problematiek bij het Rijk. Bij de pilot in Arnhem-Oost werd een juridisch kloppende en werkbare overeenkomst ontwikkeld tussen gemeente en bewoners. Sinds februari 2024 kunnen alle gemeenten de ISDE namens inwoners voorschieten en ontvangen. Op die manier hoeven deze woningeigenaren zich bij de verduurzaming van hun woning geen zorgen te maken over de betaling.

“Zonder het voorschieten van de ISDE-subsidie door de gemeente had ik niet alle verduurzamingsmaatregelen van in totaal zo’n 29 duizend euro laten uitvoeren. Daarvan betaalde ik 2.500 euro zelf.”

woningeigenaar Ad van Vliet uit Arnhem Oost

Cijfermatige ontwikkeling NPLV-gebieden - Kernindicatoren Jaartallen 2018 - 2020

Indicator	Specificatie	2018				2019				2020			
		Gem. focusgebieden		Gem. NL		Gem. focusgebieden		Gem. NL		Gem. focusgebieden		Gem. NL	
		%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal
Leefbaarometer 'algemeen' ⁴	Woningen binnen een gebied dat een leefbaarheidscore van zwak of lager heeft	60%	330.467	14%	1.116.359	-	-	-	-	54%	300.442	12%	930.128
Leefbaarometer 'Woningvoorraad' ³	Woningen binnen een gebied dat een (zeer) grote negatieve bijdrage op het vlak van Woningvoorraad heeft	9%	47.516	1%	107.505	-	-	-	-	5%	29.264	1%	78.579
Samenstelling woningvoorraad	Koop	33%	176.442	57%	4.412.361	33%	180.379	57%	4.454.500	33%	179.842	57%	4.498.318
	Huur	16%	85.097	13%	1.006.328	16%	86.207	13%	1.015.939	17%	90.636	13%	1.025.932
	Corporatie	51%	269.628	29%	2.244.885	50%	270.842	29%	2.266.324	50%	270.649	29%	2.288.618
Kwetsbare woningvoorraad (aantal te herstructureren woningen) ⁵		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aantal nieuw te bouwen woningen ⁶	Nieuwbouwambitie tot en met 2030	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Woningen met energielabels E t/m G		18%	95.056	17%	1.316.741	17%	90.693	16%	1.283.990	16%	84.996	16%	1241378
Energiearme huishoudens ⁷		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SES-WOA score	Afwijking van de gemiddelde SES-WOA score voor NL is o. Bij een hogere/lagere score is de Sociaal-economische status van inwoners beter/slechter dan gemiddeld		-0,4		-0,01		-0,38		0		-0,36		0,02
Huishoudens onder sociaal minimum		15%	82.768	7%	550.054	14%	80.791	7%	538.879	14%	82.231	7%	543.850
Arbeidsparticipatie (netto participatiegraad)	Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking (aantal personen met betaald werk) in de bevolking	61%	-	68%	-	62%	-	69%	-	61%	-	69%	-
Definitief schooladvies PO	VMBO BK	31%	2.831	20%	35.965	32%	2.960	20%	35.217	34%	3.167	22%	38.935
	VMBO BK/GT	4%	369	4%	6.372	5%	445	4%	7761	5%	431	5%	8.522
	VMBO GT	18%	1.637	18%	31.301	18%	1.696	18%	30.632	18%	1.742	18%	31.725
	VMBO GT/HAVO	9%	850	9%	15.406	11%	986	10%	16.885	10%	955	10%	16.898
	HAVO	15%	1.335	19%	32.584	13%	1.194	17%	30.276	13%	1.250	17%	29.694
	HAVO/VWO	10%	875	10%	17.616	9%	842	11%	18.522	9%	836	10%	17.774
	VWO	14%	1.254	21%	37.287	14%	1.267	20%	35.140	11%	1.062	18%	31.564
Inwoners 18-30 jaar zonder startkwalificatie		22%	238.035	18%	2.597.145	21%	241.445	18%	2.633.450	21%	241.285	18%	2.666.755
Personen in de schuldsanering		0,32%	3.580	0,17%	28.825	0,26%	2.995	0,14%	23.610	0,2%	2.335	0,11%	18.425
WMO-cliënten		9%	99.818	6%	1.099.589	9%	102.785	7%	1.175.187	9%	104.647	7%	1.218.531
Jongeren met jeugdzorg (t.o.v. bevolking tot en met 24 jaar)		9%	31.317	10%	423.390	9%	31.189	10%	437.345	8%	28.020	10%	429.210
Leefbaarometer 'Overlast en onveiligheid' ³	Woningen binnen een gebied dat een (zeer) grote negatieve bijdrage op het vlak van Overlast en onveiligheid heeft	42%	232.149	8%	617.647	-	-	-	-	43%	237.751	8%	616.715
Aantal jongeren tussen 8 en 27 jaar verdacht van een delict ⁸	Jongeren woonachtig in het focusgebied	-	7.350	-	57.890	-	7.550	-	60.850	-	7.130	-	56.610

Cijfermatige ontwikkeling NPLV-gebieden - Kernindicatoren Jaartallen 2021 - 2023

Indicator	Specificatie	2021		2022		2023							
		Gem. focusgebieden	Gem. NL	Gem. focusgebieden	Gem. NL	Gem. focusgebieden	Gem. NL						
		%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal		
Leefbaarometer 'algemeen' ³	Woningen binnen een gebied dat een leefbaarheidscore van zwak of lager heeft	-	-	-	-	52%	298.657	11%	920.499	-	-	-	-
Leefbaarometer 'Woningvoorraad' ³	Woningen binnen een gebied dat een (zeer) grote negatieve bijdrage op het vlak van Woningvoorraad heeft	-	-	-	-	6%	36.783	1%	91.477	-	-	-	-
Samenstelling woningvoorraad	Koop	33%	178.247	57%	4.540.809	32%	178.588	57%	4.585.981	32%	178.863	57%	4.631.381
	Huur	18%	95.781	14%	1.115.286	18%	101.247	14%	1.126.381	19%	105.472	14%	1.137.532
	Corporatie	50%	271.702	29%	2.310.236	49%	272.097	29%	2.333.218	49%	272.208	28%	2.275.064
Kwetsbare woningvoorraad (aantal te herstructureren woningen) ⁴		-	-	-	-	21%	43.700	5%	272.000	-	-	-	-
Aantal nieuw te bouwen woningen ⁵	Nieuwbouwambitie tot en met 2030	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Woningen met energielabels E t/m G		15%	84.096	15%	1.198.136	15%	85.157	15%	1.197.987	15%	83.518	14%	1.162.720
Energiearme huishoudens ⁶		-	-	-	-	13%	77.046	7%	1.197.987	-	-	-	-
SES-WOA score	Afwijking van de gemiddelde SES-WOA score voor NL is o. Bij een hogere/lagere score is de Sociaal-economische status van inwoners beter/slechter dan gemiddeld		-0,35		0,02		-0,33		0,03		-		-
Huishoudens onder sociaal minimum		14%	78.903	7%	522.824	14%	79.412	6%	520.870	-	-	-	-
Arbeidsparticipatie (netto participatiegraad)	Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking (aantal personen met betaald werk) in de bevolking	62%	-	69%	-	58%	-	65%	-	-	-	-	-
Definitief schooladvies PO	VMBO BK	29%	2.792	20%	34.421	28%	2.644	19%	33.830	28%	2.764	21%	38.408
	VMBO BK/GT	6%	552	5%	9.255	6%	581	6%	9.688	7%	649	7%	11.898
	VMBO GT	17%	1.582	18%	29.299	17%	1.642	16%	28.619	16%	1.621	15%	28.152
	VMBO GT/HAVO	11%	1.050	10%	18.348	12%	1.139	11%	19.122	11%	1.127	11%	19.944
	HAVO	13%	1.254	17%	29.411	13%	1.211	16%	27.702	13%	1.239	15%	28.265
	HAVO/VWO	10%	979	12%	20.490	10%	929	12%	20.304	11%	1.058	12%	21.416
	VWO	15%	1.432	20%	35.874	14%	1.353	20%	34.869	15%	1.452	19%	35.515
Inwoners 18-30 jaar zonder startkwalificatie		20%	237.030	18%	2.660.935	19%	235.650	16%	2.691.710	20%	244.820	16%	2.753.570
Personen in de schuldsanering		0,12%	1.315	0,08%	13.120	0,12%	1.315	0,05%	9.605	0,08%	845	0,04%	6.485
WMO-cliënten		9%	101.324	-	-	9%	101.562	7%	1.248.938	-	-	-	-
Jongeren met jeugdzorg (t.o.v. bevolking tot en met 24 jaar)		8%	27.818	11%	463.600	9%	29.318	11%	469.455	-	-	-	-
Leefbaarometer 'Overlast en onveiligheid' ³	Woningen binnen een gebied dat een (zeer) grote negatieve bijdrage op het vlak van Overlast en onveiligheid heeft	-	-	-	-	41%	235.442	8%	660.524	-	-	-	-
Aantal jongeren tussen 8 en 27 jaar verdacht van een delict ⁷	Jongeren woonachtig in het focusgebied	-	6.530	-	53.080	-	6.780*	-	58.200*		6.580*		53.610*

Eindnoten

- 1 Lokaal wordt er eveneens (twee)jaarlijks gerapporteerd over de voortgang aan de alliantieleden, waaronder aan de gemeenteraad.
- 2 Afgeronde cijfers.
- 3 Zie voor toelichting op deze indicator leefbaarometer.nl
- 4 Cijfers komen eens per 2 jaar beschikbaar.
- 5 Bron: Rapport 'Problematische particuliere woningvoorraad in Nederland', SpringCo (september 2024). Met peiljaar 2022. Cijfers worden periodiek geactualiseerd.
- 6 Cijfers komen eind 2024 beschikbaar. Onderzoek uitgevoerd door Rebel.
- 7 Cijfers periodiek beschikbaar vanaf 2022. Onderzoek uitgevoerd door TNO.
- 8 Cijfers recent ontwikkeld door CBS. Cijfers 2022 en 2023 betreffen voorlopige cijfers.

Een publicatie van

Ministerie van Volkshuisvesting
en Ruimtelijke Ordening

In samenwerking met

Ministerie van Binnenlandse Zaken
en Koninkrijksrelaties
Ministerie van Justitie en Veiligheid
Ministerie van Onderwijs Cultuur en
Wetenschap
Ministerie van Sociale Zaken
en Werkgelegenheid
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport
Amsterdam Nieuw-West
Amsterdam Zuidoost
Arnhem-Oost
Breda-Noord
Delft-West
Den Haag Zuidwest
Dordrecht West
Eindhoven Woensel Zuid
Groningen-Noord
Heerlen-Noord
Leeuwarden Oost
Lelystad oost
Nieuwegein Central As
Roosendaal Ring
Rotterdam-Zuid
Schiedam Nieuwland en Oost
Tilburg Noord-West
Utrecht Overvecht
Vlaardingen Westwijk
Zaandam-Oost

Vormgeving

Ontwerpwerk

Informatieverzameling

Twynstra Gudde

Data

CBS, Atlas Research, Rebel, SpringCo

www.minvro.nl

www.volkshuisvestingnederland.nl

www.leefbaarenveilig.nl

